

LES ORGANITZACIONS DE TREBALLADORS VILAFRANQUINS, DURANT L'ÚLTIM TERÇ DEL SEGLE XIX

RAMON ARNABAT I MATA

*Aquest article és el resum de la primera part del treball,
que actualment estic completant, sobre el moviment
obrer vilafranquí de 1870 a 1936.*

*S'obviaran molts aspectes que ja són tractats en el citat
treball així com tot el context socio-econòmic, i el
desenvolupament polític tant a nivell comarcal
com de Catalunya.*

*L'article es centra específicament en les organitzacions
que els treballadors vilafranquins endegaren per
defensar les seves reivindicacions. La primera part,
sens dubte la més fluixa, està dedicada als treballadors
del camp, i la segona als obrers de les indústries.*

LES ORGANITZACIONS DE TREBALLADORS VILAFRANQUINS, DURANT L'ÚLTIM TERÇ DEL SEGLE XIX

Cal assenyalar, per contextualitzar aquest treball que, des de la meitat del segle XIX, la comarca de l'Alt Penedès va tenir un desenvolupament econòmic molt ràpid, impulsat per les bones perspectives de la viticultura, riquesa vinícola que va fer desenvolupar, sobretot a Vilafranca, una indústria important al seu voltant, sent el cas més clar el de la indústria botera, a la qual cal afegir la de la fabricació de maquinària agrícola i les fàbriques d'aiguardent.

Alhora continuava desenvolupant-se, encara que a un ritme més lent, la indústria més tradicional, com ara la dels molins fariners, les bòbiles, les petites fàbriques de teixits, les serrallerries, les fusteries...⁽¹⁾ La comarca, en canvi, va mantenir un caire bàsicament agrícola, i tan sols a la conca del Riudebitlles i de l'Anoia es desenvolupà la indústria paperera i tèxtil, que arribà a monopolitzar la producció industrial d'aquella zona.

Quant a la situació social dels obrers, cal assenyalar el següent: l'any 1870, els jornals eren d'entre 10 i 12 rals diaris per als homes, de 4 a 5 rals per a les dones, i de 25 cèntims per als aprenents.⁽²⁾ La jornada de treball era, per terme mig, de 11-12 hores. El pressupost per un família de dos fills era, segons el Instituto de Reformas Sociales,⁽³⁾ de 14 rals diaris.

A finals de segle, els treballadors aconseguirien rebaixar la jornada de treball a les 10-11 hores (excepte en el sector del comerç, en el qual se'n continuaven treballant de 12 a 15), i augmentar, lleugerament, llurs sous, que arribaren als 12-16 rals.⁽⁴⁾ Sempre, però, els sous anaren per sota del pressupost

familiar mínim, el 75% del qual es dedicava a alimentació (a base de bacallà, pa, patates, mongetes, ous, oli i vi, ja que la carn es deixava per a les solemnitats i la llet per als malalts).⁽⁵⁾ L'atur era sinònim de misèria i fam.

Escena de la verema a Sant Sadurni d'Anoia a finals del segle XIX. Les llargues jornades eren una tònica general dins el món agrari.

CAPÍTOL I - EL MOVIMENT CAMPEROL

L'època de l'esplendor de la vinya, 1870-1887

La major part dels treballadors de la comarca treballaven al camp, ja fos com a jornalers o com a rabassers, i, per tant, és lògic que fos aquest un dels primers sectors de treballadors a organitzar-se per defensar les seves posicions.

Les dades de què dispo⁽⁶⁾ assenyalen l'any 1871 com l'inici de la Secció de Treballadors del Camp de Vilafranca. Aquesta secció continuà funcionant els dos anys següents, mantenia relació amb la Unió de Treballadors del Camp de la Regió Espanyola (UTC, a partir d'ara) i participà en el seu segon Congrés (maig de 1873),⁽⁷⁾ en el qual s'acordà adherir-se a la Federació Regional Espanyola de l'AIT.

Durant aquests anys, el preu de venda del vi superava en molt el preu de cost.⁽⁸⁾ Aquest fou un dels motius pels quals s'estengueren per tota la comarca els contractes de rabassa morta, convertint-se en l'instrument clau per a l'augment de la producció vinícola.

Tot sembla indicar que de 1874 a 1887 hi ha una època de pau social, relativa, al camp del Penedès, afavorida, sens dubte, per la fàcil i beneficiosa comercialització dels «caldos».

L'arribada de la fil·loxera (1887-1889) a la comarca deixà ermes la majoria de les vinyes del Penedès i provocà una forta crisi econòmica i social.

Els enfrontaments socials es revifaren, ja que, mentre els propietaris perdien les bones rendes dels anys de vaques grasses, els jornalers i rabassers perdien el seu mitjà de subsistència. A més, els propietaris intentaren aprofitar la destrucció dels ceps, i, per tant, l'acabament del contracte de rabassa morta, per imposar uns nous contractes amb un termini fixat. Per la seva banda, els rabassers exigiren millores, com l'augment de l'aportació del propietari en el conreu, o bé la disminució de la part dels fruits que li tocaven.

El naixement de la Federació d'Obrers Agrícoles, 1888-1899

La crisi de la fil·loxera, agreujada per la baixada dels preus del vi (deguda en part, a la reducció de les exportacions a França que ja començava a superar la plaga), provocà constants conflictes al camp del Penedès, i els treballadors del camp tornaren a endegar llurs organitzacions.

L'any 1891, la recent creada Federació d'Obrers Agrícoles de la Regió Espanyola (FOA, a partir d'ara) celebrà el seu primer Congrés a Vilafranca.⁽⁹⁾ Aquesta organització es pot considerar com a continuadora de l'abans esmentada UTC, que hagué de dissoldre's en ésser il·legalitzada. Però, tot i així, cal considerar que la FOA no mantenia lligams organitzatius amb cap altra societat obrera i, amb el temps, va anar adoptant una línia republicano-federal.

La conflictivitat social al camp de la comarca s'agreujà, sobretot, a finals de 1892 i principis de 1893.⁽¹⁰⁾ Una conflictivitat que interpretaven de manera ben diferent els propietaris i els treballadors; en tenim bona mostra a través de dos periòdics locals: per «Las Cuatro Barras», que podem considerar portaveu dels propietaris, les coses anaven així:⁽¹¹⁾

SEGELLS DE LES SOCIETATS OBRERES

Sociedad de Merinos de
Vilafranca del Panades

Sociedad de Socorros Mútuos de
Oficiales Toneleros. Villafranca
del Panades

Sociedad de Agricultores
Vilafranca del Panades

Asociación Internacional de los
Trabajadores.
Obreros Constructores de la
Región Española

Unión de los Trabajadores
del Campo de España

«...la intraquil·litat moral, encara que no'l desordre material regnava avans de les leccions en los demás pobles del Penadés; la seguretat invidual era un mito, els contractes fets i firmats eren una farsa; la propietat es un «robo»; els rabassers son els amos; els propietaris els seus criats. Si no li satisfá aquesta pintura Don Baldomero (Lostau), encara queden colors i tinta per pintar i descriure més «bellesas». De V. depén el que fassi. Si aquesta fos la República Federal que ha de portar la felicitat als espanyols y la riquesa y l'adelanto á Catalunya, val més que s'ensaji primer en els «pells roja» d'América; no creyém que sigui aquest el seu ideal».

En canvi per «El Panades Federal», portaveu oficiós dels rabassaires, les coses es veien d'una altra manera.⁽¹²⁾

«Recordais en vuestros paniaguados periodicos que algun tiempo nuestra comarca fué floreciente; que la dicha más completa cerniase sobre nuestras cabezas, pero no ennumerais, taimados, vuestras victimas, aquellas que descendieron al foso de un cementerio por no ver morir antes de hambre á los retoños de su ser.

Cuando vosotros erais dueños absolutos de todo; cuando el lamento del agonizante no hallaba eco en vuestro corazón, (ni en vuestro bolsillo), todo iba á pedir de boca. Cuando el pequeño, al comprender su insignificación, se unió para sumar en fibrina lo que en oro le faltaba, adivinasteis (como es natural) el fallo de la causa que ante la sociedad teníais pendiente, os esclamaréis cuanto queráis, pero no teneis razón, y como no la teneis no queremos concedéroslo...».

La secció vilafranquina a la FOA participà regularment en els congressos i en altres activitats de l'esmentada Federació, com per exemple en el segon Congrés celebrat a Vilanova (a l'octubre de 1893);⁽¹³⁾ la importància d'aquest Congrés rau en el fet que s'acceptaren de forma majoritària, i oficial, les tesis republicano-federals, i un dels exemples més clars d'aquest fet fou l'elecció, com a secretari general, d'Isidro Rius, cap dels federals a la comarca que arribà a ésser diputat provincial.

Tot i que, el mateix any, la secció local participà en la Conferència de Treballadors del Camp,⁽¹⁴⁾ de caire anarquista, seguí ja sempre, a partir d'ara, la línia republicano-federal. Això, al meu parer, es pot explicar en funció del fet que la base social, majoritària, de la FOA eren els rabassers, i no pas els jornalers, i

aquells sempre havien estat, majoritàriament, partidaris de les reformes i, per tant, de millorar llur situació dins la societat, però no de transformar-la.

L'informe que «El Panades Federal»⁽¹⁵⁾ feia del citat Congrés ho deia ben clar:

«Segun mis informes, la federació de rabassaires se propone tomar activísima parte en todas las luchas políticas y económicas, predominando el criterio de proceder dentro de la legalidad. Las tendencias anarquistas que empezaban a dibujarse han quedado completamente derrotadas, en el ultimo condreso, por el criterio radical oportunista del organizador Isidro Rius».

La secció vilafranquina (a l'igual que la major part de la FOA) era partidaria de participar en les eleccions recolzant els republicans, ja que aquests recollien les seves reivindicacions.

Aquest recolzament va permetre que, l'any 1893, els republicans guanyessin les eleccions municipals a molts pobles de la comarca, entre ells Vilafranca.

La replantació de les vinyes amb els ceps americans, que eren més resistents a les plagues, durà fins a principis del segle XX. Aquesta replantació va ajudar que els conflictes s'anessin solucionant d'una forma menys violenta i més ràpida. Uns i altres cediren en llurs reivindicacions. Però, com assenyala Emili Giralt,⁽¹⁶⁾ «els aparcers i rabassers havien aconseguit l'objectiu immediat i més tangible que era la millora de les condicions contractuals. Fins al venciment dels nous contractes no s'adonaren de la degradació que havia sofert llur condició jurídica de conreadors», ja que a partir de llavors els contractes es feren amb una duració determinada, que, per terme mig, era de 50 anys.

El mes de febrer de 1895 se celebrà, a Vilafranca,⁽¹⁷⁾ el tercer Congrés de la FOA, i les bones relacions entre rabassers i republicans queden prou clares en el fet que l'esmentat Congrés es celebrés en els locals del Centre Federal. Per altra banda, i reafirmant les tesis republicanes, el Congrés acordà de recolzar el sistema de plets i de comissions mixtes per resoldre els pro-

blesmes, i adherir-se als ideals del Partit Republicà Federal Espanyol de Pi i Maragall.⁽¹⁸⁾

Per últim, respecte a aquest Congrés, cal fer esment que molts historiadors⁽¹⁹⁾ han assenyalat el Vendrell com a lloc de celebració d'aquest. Jo crec, en canvi, que es celebrà a Vilafranca, tal i com explica «El Panades Federal»,⁽²⁰⁾ i penso que la confusió pot venir donada pel fet que la Comissió Pericial de la FOA passà a residir al Vendrell a partir de l'esmentat Congrés.

La presència de dones obreres als tallers de manufactura de cotó fou sempre motiu d'una major explotació per part de l'empresariat.

CAPÍTOL II - EL MOVIMENT OBRER

El temps de la Internacional (AIT), 1870-1880

L'any 1870 se celebrà, a Barcelona, el primer Congrés Obrer de la Regió Espanyola. Aquest Congrés, al qual no assistí cap secció de la comarca,⁽²¹⁾ es definí, majoritàriament, per una línia de caire anarquista; com molt bé defineix Josep Fontana,⁽²²⁾ «aquest moviment obrer s'independitzaria de l'hegemonia del republicanisme i, desenganyat de la seva actuació, es declararia 'apolític', és a dir, hostil a la classe de política que es feia en l'Espanya del seu temps; només en aquest sentit és lícit de qualificar com a apolític l'anarquisme espanyol, que fou, en realitat, una formulació política alternativa, la primera específicament obrera».

Segons les meves dades,⁽²³⁾ seria a finals de 1870 quan s'inicià l'organització dels obrers vilafranquins, concretament en els sectors dels paletes i els boters, en consolidar-se les dues societats obreres d'aquests oficis. Aquests dos sectors, junt al dels camperols, seran, durant aquest últim terç de segle, el pal de paller del moviment obrer vilafranquí.

Tant la societat local dels boters com la dels paletes participaren, des de la seva constitució, en els Federacions d'Ofici del seu ram.

La Secció local dels boters pertanyia a la Federació d'Oficials Boters de la Regió Espanyola (FOB, a partir d'ara), i participà regularment en els seus congressos, com, per exemple, en el segon (l'any 1872), en el qual l'acord més important fou que la FOB s'adherís a la Internacional.⁽²⁴⁾

El sector dels boters pertanyia a allò que avui en diríem «l'aristocràcia obrera», ja que la bona marxa de la viticultura estirava darrera seu aquest sector, i feia possible que es cobressin uns sous per sobre de la mitjana, ja que voltaven els 20 rals diaris per als oficials. A més, la jornada de treball era de nou hores i mitja, per sota, també, de la majoria de rams.⁽²⁵⁾

A finals de 1872 els boters realitzaren una vaga de dues setmanes per fer respectar, a alguns empresaris, els sous establerts. Aquesta vaga que acaba amb el triomf dels obrers fou la primera vaga convocada per una societat obrera a Vilafranca.⁽²⁶⁾

Quant a la Secció local de paletes, ingressà a la Unió de Constructors d'Edificis de la Regió Espanyola (UCE, a partir d'ara). Aquesta Unió agrupava, a més dels paletes, els pintors, picapedrers, lampistes... Els paletes vilafranquins participaren activament en la creació de la UCE, i si bé no participaren en el Congrés constituent, sí que hi feren arribar la seva adhesió, i l'any 1871, el paleta de la vila Ferran Janso era el president de la Comissió de l'esmentada Unió.

A finals d'aquest any hi havia 26 paletes vilafranquins afiliats a la secció local, i l'any 1872 participaren en el segon Congrés de la UCE.⁽²⁷⁾ Però, a partir de mitjan 1873, les relacions entre la secció local i la UCE es refredaren fins a trencar-se.

Sovint hi havia diferències entre les seccions vilafranquines i la FRE, ja que les primeres tenien un caire més moderat i estaven predisposades a recolzar els republicans federals mentre que la FRE era clarament anarquista. Això pot ajudar a explicar les dificultats que tingué el moviment obrer vilafranquí per entroncar-se amb la FRE.

Assenyalem, no obstant, que també dins les societats locals hi havia diferents opinions sobre la participació en les Federacions d'Ofici i la FRE.⁽²⁸⁾

El 17 de novembre de 1872 les societats obreres vilafranquines organitzaren el primer acte públic per tal d'explicar els acords que es prengueren en el segon Congrés de la FRE (Saragossa). En aquest acte, a més de les seccions de paletes i boters, hi participà la secció dels fusters.⁽²⁹⁾

A finals d'aquest any es constitueix, definitivament, la Federació Local de Vilafranca, que agrupava les seccions de paletes, boters i fusters. La Federació Local ingressà, des de la seva constitució, a la FRE. Aquest pas es pot considerar com la culminació del procés d'organització del moviment obrer vilafranquí d'aquell període, i l'entroncament entre aquest i el de la resta del Estat, representat per la FRE.

La Primera República

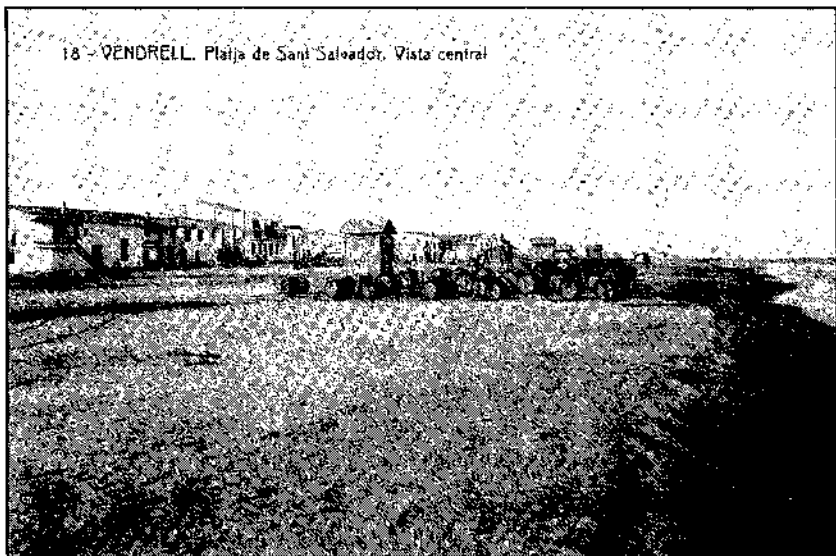
L'any 1873, amb la instauració de la Primera República, augmentà l'activitat de les societats obreres, els camperols ingressaren a la Federació Local, s'inicià la constitució d'una secció de dones teixidores (de les primeres organitzacions obreres femenines de Catalunya),⁽³⁰⁾ i se celebraren actes públics per part de la Federació Local i les diferents seccions. Reproduïm a continuació un fragment d'un d'aquests mítings:⁽³¹⁾

«Continuïn els obrers de Vilafranca i altres pobles veïns l'obra empresa, i estiguin segurs que aviat la societat del pervindre sortirà del seu envoltori, mitjançant la revolució que, acompanyada de la liquidació social, ens lliurarà d'aquesta plaga burgesa que igual que antropòfags viuen de la nostra carn i raten sens parar la nostra existència i la dels nostres fills».

Aquest període de llibertat per al moviment obrer s'acabà aviat: el mes de gener de 1874 el general Pavía donà un cop d'Estat i dissolgué les Corts. Alhora dissolgué i il·legalitzà la FRE i totes les societats adherides, cosa que les obligà a actuar clandestinament, dificultant, així, llur organització i coordinació, fins al 1881.

Malgrat això, la Federació Local assistí al quart Congrés de la FRE, que se celebrà el mes de juny a Madrid, de forma secreta.⁽³²⁾

18 - VENDRELL. Platja de Sant Salvador. Vista central

Els importants embarcaments de vins procedents de l'interior del Penedès a les platges de Sant Salvador i Vilanova i la Geltrú, entre d'altres, produïren un gran auge de l'ofici de boter a tota la comarca.

Durant aquest període restaren poques organitzacions en actiu, i les que hi restaren havien perdut el seu caire massiu. Només a les que s'havien separat de la FRE se'ls permetia de funcionar, més o menys, regularment, tal era el cas dels boters de Vilafranca i llur Federació d'Ofici. Aquestes societats, separades de la FRE, havien optat pel reformisme enfront de la revolució, i eren més partidàries de la negociació que de la vaga, de les cooperatives que de les caixes de resistència. Però malgrat el seu reformisme, mai no assoliren gran afiliació, ni cap millora important en la situació dels obrers (tot i que els boters de la vila realitzaren, l'any 1876, una vaga), i per altra banda continuaven exposades a la repressió; així, l'any 1874, es tancà, per ordre governativa, el local dels boters.⁽³³⁾

La difícil situació política facilità el trencament del moviment obrer de la comarca, entre els sectors partidaris de continuar amb una línia anarquista (com la Federació Local de Lavit, que restà lligada a la FRE), i els més favorables a la línia republicana (com, per exemple, la societat de boters de Vilafranca).

Durant el període que va de 1875 a 1880, a Vilafranca, tan sols funcionava la societat de boters.

La Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, 1881-1889

L'any 1881, els nous aires de llibertat política van permetre reemprendre l'organització obrera. I aquest any se celebrà, a Barcelona, el primer Congrés de la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (FTRE, a partir d'ara), que seguí els passos de l'antiga, i ja dissolta, FRE, però amb un caire més sindicalista, més pragmàtic, tot i continuant sent una organització revolucionària.

A aquest Congrés, hi assistiren els boters vilafranquins,⁽³⁴⁾ i tant aquests com llur Federació, la FOB, s'oposaren a la línia majoritària de caire radical. Pere Mas i Parera ha dit al respecte⁽³⁵⁾ que «els delegats de Vilafranca i Vilanova (boters tots ells) van donar la nota equilibrada i constructiva, en lloc de les divagacions extravagants dels altres», com si la ponderació fos un tret característic de tot vilafranquí, sense distinció de classe social, ni

d'època històrica. Jo sóc més partidari d'explicar la posició, més moderada, dels boters vilafranquins, a partir dels bons sous que, en aquells anys (època d'or de la vinya), estaven cobrant, i que feien que veiessin possible de millorar la seva situació sense anar contra el sistema social. A més, aquesta posició es veia afavorida —i, a la vegada, afavoria— per la gran influència que, en la societat obrera dels boters, tenien els republicans federals.

Finalitzat el Congrés esmentat, la Federació de Boters (i amb ella la secció local) abandonà la FTRE, i funcionà independentment. Tot i que Josep M. Huertas diu⁽³⁶⁾ que, l'any 1891, la Federació de Boters va ingressar a la UGT, jo no he pogut constatar aquesta dada.

De totes maneres, la FOB, fou qualificada, per la FTRE, d'organització «adormidera», que era el mot despectiu amb el qual els anarquistes batejaven les organitzacions obreres de caire reformista, ja que se les acusava d'adormir els instins revolucionaris del proletariat.

La secció local dels boters tenia, l'any 1881, 90 associats⁽³⁷⁾ i era de les més fortes dins de la FOB. Un dels seus associats, Antoni Bertran, formava part de la Comissió d'Experts de la FOB.

Durant el 1882, s'anaren organitzant obrers d'altres sectors, com els paletes, manobres i fusters. Aquestes societats obreres tenien una vida bastant pobre, i molt localista, ja que no participaren ni en les Federacions d'Ofici, ni en la FTRE. Als congressos que celebrà aquesta última, els anys 1882 i 1883, no hi assistí cap delegat vilafranquí, però sí d'altres pobles de la comarca: Sant Pere de Riudebitlles i Gelida.⁽³⁸⁾

A finals de 1884 i principis de 1885, els boters protagonitzaren algunes vagues, per fer respectar els sous i jornades pactades. Una d'aquestes vagues⁽³⁹⁾ i la postura transigent dels boters vilafranquins (que quan s'acabaren els fons de la Federació que cobrien una part del sou transigiren ràpidament, acceptant sous més baixos), provocaren una forta tensió al si de la FOB. Tensió que portà a convocar, per a finals de juny, a Vilanova un Congrés extraordinari de la FOB.⁽⁴⁰⁾

La secció local que, en aquells moments, tenia 130 associats,

presentà dues propostes a l'esmentat Congrés; la primera consistia que cada secció local pogués rebaixar les tarifes aprovades quan li semblés oportú, si hi havia poca feina; la segona plantejava la necessitat de recolzar les cooperatives.⁽⁴¹⁾ Però ni una ni l'altra no foren aprovades, i en canvi s'aprovà aquest dictamen:

«La Comissió Pericial dirà quan s'han de variar les tarifes; les despeses de les vagues seran cobertes per cada secció, i si aquests dos punts no es compleixen seran separats de la Federació».⁽⁴²⁾

Amb aquest conflicte quedà clar que la secció local dels boters tenia unes postures molt moderades dins la ja moderada FOB.

Els paletes foren un dels primers sectors a organitzar una societat obrera pròpia.

L'Ateneu Obrer

A l'agost de 1885, les diferents associacions obreres crearen l'Ateneu Obrer, com a resposta a la necessitat de tenir un local adient per dur a terme llur activitat.⁽⁴³⁾

En una primera època l'Ateneu era, a la vegada, un lloc de trobada de les societats obreres i un lloc on es combinaven les possibilitats de realitzar diferents activitats d'esbarjo amb les d'augmentar el nivell cultural dels treballadors.

L'Ateneu fou, sens dubte, un pas molt important per augmentar la consciència i organització de la classe treballadora de Vilafranca.

Al cap d'un temps, l'Ateneu prengué un caire més culturalista, impulsat per l'Eduard Vidal i Valenciano, seguint la línia d'Anselm Clavé. En el rerafons d'aquests canvis, hi podem apreciar la contínua pugna entre els sectors anarco-sindicalistes i els republicans federals per controlar les societats obreres.

Tot i així, directament o de forma indirecta, continuà havent-hi relació entre l'Ateneu i les societats obreres de resistència, ja que la separació fou més formal que real.

Les societats obreres continuaren actuant, tot i que, altra volta, tornà la repressió sobre el moviment obrer. L'any 1886, arran d'una vaga, es dissolgué, per ordre governativa, la societat dels paletes; el mateix passà, l'any 1888, amb els fusters.⁽⁴⁴⁾ A Vilafranca, tan sols continuaren funcionant, regularment, les societats dels boters i la dels camperols (dels quals ja he parlat abans).

Els boters realitzaren algunes lluites, durant l'última dècada del segle, per fer respectar als empresaris als acords presos. Com a exemple tenim la vaga que, de març a novembre de 1893, realitzaren els boters de Vilafranca i Vilanova, i que comptà amb el recolzament dels de Sitges, el Vendrell i Torredembarra.⁽⁴⁵⁾ I participaren, pel març de 1894, en un Congrés de la FOB.

A MODE DE CONCLUSIÓ

És evident, després del breu repàs que hem fet, que les organitzacions de treballadors vilafranquins són un element indispensable per fer qualsevol història de Vilafranca, durant l'últim terç del XIX.

Unes organitzacions que tenen una vida fluctuant, en funció de la conjuntura política i social del país. Així les veiem aparèixer i desaparèixer diverses vegades, o almenys això és el que ens indiquen les fonts que he consultat.

Dintre dels sectors treballadors, cal fer esment especial, per la seva continuïtat organitzativa, dels camperols i els boters, veritable pal de paller dels treballadors organitzats a Vilafranca. Aquests són els sectors que tenen una base social més ampla, i per tant on és més factible de crear organitzacions reivindicatives.

El moviment obrer organitzat, després de la repressió dels últims anys del segle, tornarà a aparèixer amb força a finals de la primera dècada del segle XX, però això ja és una altra «història» que deixarem per un altre dia.

Aspecte d'un taller de finals del segle passat. Les lluites obreres no aconseguiren pal·liar l'explotació de l'obrer fins ben entrat el nostre segle.

NOTES

- (1) ESCCLASSANS I MILÀ, RAMON, *Estudi crítich-històric del Penadès en el segle XIX*; Vilafranca, 1902.
- (2) Elaboració pròpia a partir de les dades dels periòdics: «Acracia» (1886-1888); «La Federación» (1869-1874) i «El Productor» (1883-1893); i de les actes dels congressos que s'esmenten al llarg d'aquest treball.
- (3) Reproduït per HUERTAS CLAVERIA, JOSEP M. *Obrers a Catalunya*, pp. 82-83.
- (4) Vegi's nota (2).
- (5) VICENS VIVES, JAUME, *Industrials i polítics del segle XIX*, pàg. 150.
- (6) «Actas de los Consejos y Comisión Federal de la Región Española, 1870-1874» (8 llibres manuscrits); NETTLAU, MAX, *Documentos inéditos sobre la Internacional y la Alianza en España*; i *La Première Internationale en Espagne*.
- (7) «La Federación», n.º 197, de 22 de maig de 1873.
- (8) GIRALT I RAVENTÓS, EMILI, «Evolució de l'agricultura al Penedès. Del Cadastre del 1717 a l'època actual», dins *Assemblea Intercomarcal del Penedès i Conca d'Odena*, Martorell, 1952; pp. 168-171.
- (9) BALCELLS, ALBERT, *El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936)*, pàg. 40.
- (10) Els fets puntuals, els podem seguir mitjançant els periòdics vilafranquins de l'època: «El Labriego»; «Las Cuatre Barras»; i «El Panades Federal».
- (11) «Las Cuatre Barras», del 9 d'abril de 1893.
- (12) «El Panades Federal», del 16 d'abril de 1893.
- (13) «El Panades Federal», de 24 d'octubre de 1893.
- (14) Actes de la Conferència de Treballadors del Camp, Barcelona 20-21 de maig de 1893.
- (15) Vegi's nota (13).
- (16) GIRALT I RAVENTÓS, EMILI, «El conflicto rebassaire y la cuestión agraria en Catalunya»; dins «Revista del Trabajo», n.º 7.

- (17) «El Panades Federal», de 23 de febrer de 1895.
 - (18) Ibídem.
 - (19) BALCELLS, ALBERT, ob. citada, pàg. 42.
 - (20) Vegi's nota (17).
 - (21) Actes del Primer Congrés Obrer de la Regió Espanyola, Barcelona, 19-26 de juny de 1870.
 - (22) FONTANA LAZARO, JOSEP, «Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX».
 - (23) Vegi's nota (6).
 - (24) Actes del Segon Congrés de la FOB de la Regió Espanyola, Reus, 9-13 de desembre de 1872.
 - (25) Ibídem.
 - (26) Ibídem.
 - (27) «La Federación», n.º 173, de 7 de desembre de 1872.
 - (28) Vegi's notes (6) i (24).
 - (29) «La Federación», n.º 171, de 23 de novembre de 1872.
 - (30) «La Federación», n.º 203, de 5 de juliol de 1873.
 - (31) «La Federación», n.º 192, de 19 d'abril de 1873.
 - (32) Actes del Quart Congrés Obrer de la Regió Espanyola, Madrid, 21-27 de juny de 1874.
 - (33) GUILLAUME, JAMES, *L'Internationale. Documents et souvenirs*.
 - (34) Actes del Primer Congrés de la FTRE, Barcelona, 23-25 de setembre de 1881.
 - (35) MAS I PARERA, PERE, *Vilafranca del Penedès*, pàg. 85.
 - (36) HUERTAS CLAVERIA, JOSEP M., ob. citada, pàg. 96.
 - (37) Actes del Congrés d'Oficials Boters, Reus, 1-7 de desembre de 1881.
 - (38) Actes del Segon Congrés de la FTRE (Sevilla, setembre de 1882), i del Tercer Congrés de la FTRE (València, octubre de 1883).
 - (39) Actes del Tretzè Congrés de la FOB, Vilanova, 9-15 de juny de 1885.
 - (40) Ibídem.
 - (41) Ibídem.
 - (42) Ibídem.
 - (43) ESCLASSANS I MILÀ, RAMON, ob. citada, pp. 154-155.
 - (44) MAS I PARERA, PERE, ob. citada, pàg. 188.
 - (45) «El Panades Federal», n.º 49, de 20 d'agost de 1893.
-